

УДК 364.78:005.56:378:141.4+378.14.015.62

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.12>

Людмила ПЕТРИШИН

доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46000

ORCID: 0000-0002-4506-1523

Тарас КУЛЬЧИЦЬКИЙ

доктор філософії, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кібербезпеки, Тернопільський національний педагогічний університет імені Івана Пулюя, вул. Руська, 56, м. Тернопіль, Україна, 46001

ORCID: 0000-0001-7044-1563

Бібліографічний опис статті: Петришин, Л., Кульчицький, Т. (2022). Засади соціальної відповідальності як складник професійної компетентності фахівців соціальної сфери. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 86–91, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.12>

ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Сучасні процеси глобалізації та європейської інтеграції вимагають від українського суспільства змін у підходах до професійної підготовки фахівців, яка для забезпечення високої якості має базуватися на компетентнісному підході. У статті розглянуто питання про важливість засад соціальної відповідальності у формуванні професійної компетентності фахівців соціальної сфери. Соціальна відповідальність є однією з характеристик соціальної організації суспільства та функціонує як інструмент соціального контролю над суспільними відносинами. Соціальна відповідальність має свої відмінні риси, які дають змогу розглядати її як самостійний вид відповідальності. У більш широкому розумінні соціальна відповідальність може бути різних видів, зокрема економічною, політичною, правовою, моральною тощо. Розглянуто основні аспекти соціальної відповідальності та її значення для роботи з людьми в складних ситуаціях. Зазначено, що здатність до соціальної відповідальності є необхідним складником успішної роботи фахівців соціальної сфери. У статті також подано рекомендації щодо розвитку засад соціальної відповідальності в процесі професійної підготовки фахівців соціальної сфери. На основі аналізу наукових досліджень висвітлюється концепція соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери, описуються особливості процесу формування цієї відповідальності під час навчання в закладах вищої освіти й визначаються складники та критерії соціальної відповідальності. Підкреслюється, що належна розвиненість соціальної відповідальності у майбутніх фахівців соціальної сфери є критично важливою для успішної професійної діяльності. Відомо, що процес формування цієї якості є довготривалим та його успішність залежить від впливу різних чинників. Описано фактори, що впливають на розвиток соціальної відповідальності в майбутніх фахівців та передбачено можливості регулювання цього впливу.

Ключові слова: правовий аспект, співпраця з громадськістю, соціальні послуги, професійна компетентність, соціальна відповідальність.

Lyudmila PETRYSHYN

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 Maksym Kryvonosa str., Ternopil, Ukraine, 46000

ORCID: 0000-0002-4506-1523

Taras KULCHITSKY

Doctor of Philosophy, Candidate of Legal Sciences, Senior Lecturer of the Department of Cyber Security, Ternopil Ivan Puluj National Technical University, 56 Ruska str., Ternopil, Ukraine, 46001

ORCID: 0000-0001-7044-1563

To cite this article: Petryshyn, L., Kulchytskyi, T. (2023). Zasady sotsialnoi vidpovidalnosti yak skladnyk profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Foundations of social responsibility as a component of professional competence of social sphere specialists]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 86–91, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.12>

FOUNDATIONS OF SOCIAL RESPONSIBILITY AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF SOCIAL SPHERE SPECIALISTS

Modern processes of globalization and European integration require changes in approaches to professional training of specialists from Ukrainian society, which should be based on a high-quality competency approach. The article examines the importance of the grounds of social responsibility in the formation of professional competence of specialists in the social sphere. Social responsibility is one of the characteristics of the social organization of society and functions as a tool of social control over socio-societal relations. Social responsibility has its own distinctive features that allow it to be considered as an independent type of responsibility. In a broader sense, social responsibility consists of various types, such as economic, political, legal, moral and others. The main aspects of social responsibility and its importance for working with people in difficult situations are considered. It was noted that the ability to be socially responsible is a necessary component of the successful work of specialists in the social sphere. The article also provides recommendations on the development of the foundations of social responsibility in the process of professional training of specialists in the social sphere. Analyzing scientific research, the concept of social responsibility of future specialists in the social sphere is highlighted, the features of the process of forming this responsibility during studies at higher educational institutions are described, and the components and criteria of social responsibility are determined. It is noted that proper development of social responsibility among future specialists in the social sphere is critically important for successful professional activity. It is known that the process of forming this quality is long-term and its success depends on the influence of various factors. Factors affecting the development of social responsibility among future professionals are described, and the possibility of regulating this influence is provided.

Key words: legal aspect, cooperation with the public, social services, professional competence, social responsibility.

Актуальність проблеми. У сучасному суспільстві соціальна відповідальність стала невід'ємним складником професійної компетентності фахівців соціальної сфери. У правовому аспекті це означає, що фахівці повинні діяти відповідно до законів та нормативних актів, які регулюють їхню діяльність. Вони повинні бути відповідальними за свої дії та зобов'язання, які вони беруть на себе, працюючи з клієнтами. Крім того, фахівці повинні знати права та обов'язки клієнтів та бути готовими надавати їм необхідну правову допомогу. Отже, соціальна відповідальність фахівців соціальної сфери включає в себе дотримання правових норм і зобов'язань перед клієнтами та суспільством загалом.

Проблема соціальної відповідальності в контексті професійної компетентності фахівців соціальної сфери є дуже актуальною в наш час. Зростання потреб населення в різних соціальних послугах та збільшення їх різноманітності вимагає від фахівців соціальної сфери високої кваліфікації та здатності до ефективної комунікації з різними групами населення.

Водночас соціальна відповідальність як складник професійної компетентності фахівців соціальної сфери стає все більш важливою,

оскільки їхня робота безпосередньо впливає на якість життя людей та розвиток суспільства загалом. Тому дослідження засад соціальної відповідальності як складника професійної компетентності фахівців соціальної сфери в правовому аспекті має велике значення для розвитку цієї сфери та досягнення високої якості надання соціальних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел показує, що питанню соціальної відповідальності присвячена загалом велика кількість робіт вітчизняних та зарубіжних науковців. Наприклад, у праці А. Андрющенко та І. Вітківської аналізується процес розвитку соціальної відповідальності, це поняття розглядається як відносно самостійний вид відповідальності, з погляду соціального підходу (Андрющенко, Вітківська, 2019). Питання розвитку та формування соціальної відповідальності в працівників соціальної сфери у своїх роботах розкрили також Піговський (2018), Созикіна (2018), Чернета (2019) та інші.

Мета дослідження – аналіз теоретичних основ поняття «соціальна відповідальність» та його складників, визначення ролі соціальної відповідальності в професійній діяльності

фахівців соціальної сфери і встановлення зв'язку між підвищенням рівня соціальної відповідальності та зростанням якості надання соціальних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Соціальна відповідальність являє собою підхід управління, який передбачає врахування впливу діяльності на соціальне та екологічне середовище й ухвалення відповідальних рішень на основі цього впливу. Вона охоплює різні аспекти, як-от етика бізнесу, ставлення до споживачів, стосунки зі співробітниками, взаємодія з громадськістю, вплив на довкілля тощо (Піговський, 2018, с. 57).

Важливість соціальної відповідальності полягає в тому, що вона проявляється в усіх сферах життєдіяльності особистості та стає критерієм оцінки її взаємодії з іншими членами суспільства. Вона зумовлена характером суспільних відносин і місцем особистості в системі цих відносин.

Соціальна відповідальність є важливим складником професійної компетентності фахівців соціальної сфери, оскільки вони працюють із людьми, які потребують допомоги та підтримки. Фахівці соціальної сфери повинні мати глибоке розуміння соціальних проблем, з якими стикаються їхні клієнти, та бути здатними ухвалювати рішення, які забезпечують їхню безпеку, добробут та гідне ставлення до них (Союзкіна, 2018, с. 130).

На основі досліджень в галузі професійної підготовки фахівців соціальної сфери можна виділити такі складники професійної компетентності (табл. 1):

Соціальна відповідальність також означає, що фахівці соціальної сфери мають враховувати

вплив своєї роботи на навколишнє середовище та на людей, з якими вони працюють (Андрющенко, Вітковська, 2019). Вони повинні забезпечувати доступ до необхідних послуг та ресурсів, дотримуватись етичних норм та забезпечувати безпеку клієнтів і співробітників.

Важливим аспектом соціальної відповідальності фахівців соціальної сфери є забезпечення якісної освіти та підготовки студентів до життя в сучасному світі. Інноваційний розвиток неформальної освіти може допомогти в досягненні цієї мети через упровадження нових методик та технологій навчання (Трубавіна, Каліна, Петришин, 2020).

Одним з аспектів інноваційного розвитку неформальної освіти є визначення софт-навичок, які стануть ключовими для успішної роботи в сучасному світі. Ці софт-навички можуть включати в себе певні якості та характеристики (рис. 1) (Voiko, 2021).

Засади соціальної відповідальності можуть охоплювати такі складники (Чернета, 2019, с. 334):

- 1) свідомість та розуміння проблематики та потреб суспільства;
- 2) етичні цінності та моральні принципи, що диктують поведінку фахівців у сфері соціальної допомоги;
- 3) знання та навички у сфері соціальної роботи, що дають змогу надавати кваліфіковану професійну допомогу;
- 4) уміння взаємодіяти зі спільнотами та різними соціальними групами, враховуючи їхні потреби та інтереси;
- 5) спроможність аналізувати та розв'язувати складні соціальні проблеми;

Таблиця 1

Складники професійної компетентності фахівців соціальної сфери

Види компетентності	Складники
Загальна компетентність	– комунікативні навички; – комп'ютерна грамотність; – знання законодавства; – етика та професійна деонтологія
Професійно-технічна компетентність	– знання методів та прийомів соціальної роботи; – здатність до планування та організації соціальних проєктів; – уміння здійснювати соціальний аналіз та діагностику
Соціально-педагогічна компетентність	– знання теорії та практики соціальної педагогіки; – уміння планувати та здійснювати соціально-педагогічну роботу з різними групами населення; – знання методів роботи з особами з обмеженими можливостями

Джерело: власна розробка авторів

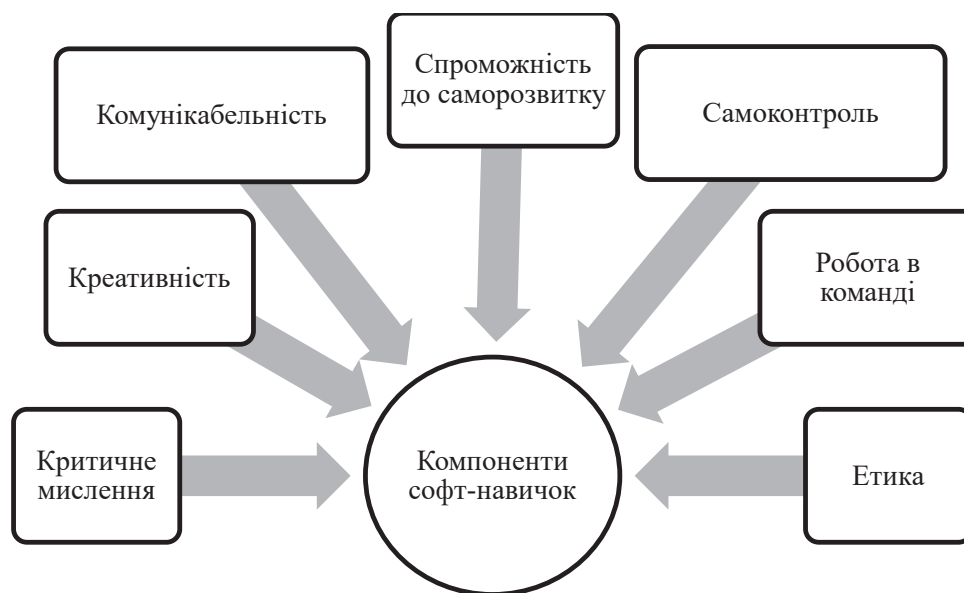

Рис. 1. Компоненти, що входять до складу софт-навичок

б) готовність до самовдосконалення та професійного зростання.

Як одна із головних засад соціальної відповідальності може бути розглянуто медіаторство, оскільки саме воно приєє вирішенню конфліктів, що може допомогти досягти більш гармонійних та сприятливих для всіх сторін відносин. Вирішення конфліктів через медіаторство також може підвищити рівень довіри та співпраці між сторонами та сприяти розвитку конструктивних взаємовідносин (Піговський, 2018, с. 60).

Усі ці засади відображають необхідність високого ступеня відповідальності фахівців у сфері соціальної роботи та допомоги, а також їх здатності взаємодіяти з різними соціальними групами та демонструвати гуманістичні цінності у своїй професійній діяльності.

Правовий аспект соціальної відповідальності фахівців соціальної сфери включає в себе відповідність їхньої діяльності законодавству, забезпечення прав людини та захист від будь-якої форми дискримінації (Безверхня, Коляда, 2020).

Фахівці соціальної сфери мають бути обізнані в питаннях юридичного документознавства та розуміти його важливість для правової відповідності. Аналіз досвіду країн ЄС у цій сфері може допомогти покращити роботу українських фахівців та забезпечити правову відповідність у сфері соціальної роботи (Кульчицький, Ковальчук, Сезонов, 2023).

Дослідження, зокрема Кабусь (2018) вказують на те, що під час навчання в ЗВО (на прикладі Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка) майбутні соціальні працівники проходять процес становлення соціальної відповідальності, який має свої особливості в розвитку різних складників компетентності:

1) набуває ваги когнітивний компонент, що проявляється у зростанні усвідомленості та розуміння сутності відповідальності зі складною структурою;

2) здобувачі освіти навчаються аналізувати причини та умови, що визначають належний рівень відповідальності;

3) розвивають свою самосвідомість та мотиваційно-афективний компонент.

Діяльнісно-поведінковий компонент характеризується переважанням нормативно-відповідального способу регулювання поведінки, що сприяє професійному саморозвитку. Зміни в компонентах відповідальності мають свою специфіку на кожному етапі навчання студентів (Кузьміна, 2020).

Загалом, до головних засад соціальної відповідальності, як важливого елементу професійної компетентності фахівців соціального сфери, мають бути віднесені такі аспекти, як правові знання, володіння навичками соціального контролю, навички медіаторства та софт-навички. Фахівці повинні дотримувати

ватися етичних норм та законів, розвиватися та покращувати свої навички, сприяти створенню соціальної вартості та підвищенню якості життя населення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, формування соціальної відповідальності має бути однією з основних цілей підготовки фахівців соціальної сфери, оскільки це сприятиме створенню ефективної соціальної політики та підвищенню рівня життя громадян. Зростання рівня соціальної відповідальності майбутніх соціальних працівників пов'язане

з розвитком когнітивних, мотиваційно-афективних та діяльнісно-поведінкових компонентів їхньої компетентності. Важливою умовою формування соціальної відповідальності є залучення студентів до соціальної діяльності та практичної роботи зі спільнотами.

Перспективами подальших досліджень можна вважати аналіз чинників, які негативно впливають на формування соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери, та розробку заходів щодо послаблення цього впливу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко А. І., Вітківська І. М. Соціальна відповідальність: теоретико-методологічний аспект аналізу. *SOCIOPROSTIR: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2019. № 8. С. 41-44.
2. Безверхня А. В., Коляда Н. М. Формування професійної компетентності соціального працівника в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні проблеми соціальної роботи, педагогіки та психології в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. студент. наук.-практ. онлайн-конф., м. Умань, 25 листопада 2020 р. Умань, 2020. С. 5-8.
3. Кабусь Н. Д. Система професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до сталого розвитку соціальних груп. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. 2018. № 60. С. 77-87.
4. Кузьміна М. О. Феномен розвитку професійної компетентності соціальних працівників у дослідженнях вітчизняних науковців. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2020. № 2(47). С. 79-84.
5. Кульчицький Т. Р., Ковальчук Ю. М., Сезонов В. С. Аналіз сучасних досліджень у сфері юридичного документознавства країн ЄС: досвід для України. *Академічні візії*. 2023. № 16.
6. Піговський М. Соціальна відповідальність фахівця соціальної сфери як вагомий чинник результативності його професійної діяльності. *Social Work and Education*. 2018. № 5(4). С. 56-65.
7. Созикіна Г. С. Порівняльний аналіз проблем формування соціальної відповідальності у закордонних та вітчизняних дослідженнях. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2018. № 39. С. 128-135.
8. Трубавіна І., Каліна К., Петришин Л. Поняття соціального аналізу якості вищої освіти в контексті формування професійної, загальної і соціальної компетентності здобувачів освіти. *Pedagogy in modern conditions: collective monograph*. Boston, 2020. С. 86-94.
9. Чернета С. Зміст та структура формування соціальної відповідальності майбутніх соціальних працівників. *Social Work and Education*. 2019. № 6(3). С. 330-338.
10. Boiko A. Innovative Development of Non-Formal Education in Ukraine: Definition of Soft Skills. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України. № 25. 2021. С. 22-33.

REFERENCES:

1. Andriushchenko, A. I., Vitkovska, I. M. (2019). Sotsialna vidpovidalnist: teoretyko-metodolohichniy aspekt analizu. *SOCIOPROSTIR: mizhdystsyplinarnyi elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty*, 8, 41-44.
2. Bezverkhnia, A. V., Koliada, N. M. (2020). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka v umovakh zakladu vyshchoi osvity. *Aktualni problemy sotsialnoi roboty, pedahohiky ta psykhologii v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektvyvy rozvytku*: materialy Vseukr. student. nauk.-prakt. onlain-konf., m. Uman, 25 lystopada 2020 rik. Uman, 5-8.
3. Kabus, N. D. (2018). Systema profesiinoi pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv sotsialnoi sfery do staloho rozvytku sotsialnykh hrup. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohika ta psykhologii»*, 60, 77-87.
4. Kuzmina, M. O. (2020). Fenomen rozvytku profesiinoi kompetentnosti sotsialnykh pratsivnykiv u doslidzhen-niakh vitchyznianskykh naukovtsiv. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, 2(47), 79-84.
5. Kulchytskyi, T. R., Kovalchuk, Yu. M., Sezonov, V. S. (2023). Analiz suchasnykh doslidzhen u sferi yurydychnoho dokumentoznavstva krain YeS: dosvid dlia Ukrainy. *Akademichni vizii*, 16.

6. Pihovskyi, M. (2018). Sotsialna vidpovidalnist fakhivtsia sotsialnoi sfery yak vahomyi chynnyk rezultatyvnosti yoho profesiinoi diialnosti. *Social Work and Education*, 5(4), 56-65.
7. Sozykina, H. S. (2018). Porivnialnyi analiz problem formuvannia sotsialnoi vidpovidalnosti u zakordonnykh ta vitchyznianskykh doslidzhenniakh. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*, 39, 128-135.
8. Trubavina, I., Kalina, K., Petryshyn, L. (2020). Poniattia sotsialnoho analizu yakosti vyshchoi osvity v konteksti formuvannia profesiinoi, zahalnoi i sotsialnoi kompetentnosti zdobuvachiv osvity. *Pedagogy in modern conditions: collective monograph*. Boston, 86-94.
9. Cherneta, S. (2019). Zmist ta struktura formuvannia sotsialnoi vidpovidalnosti maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv. *Social Work and Education*, 6(3), 330-338.
10. Boiko, A. (2021). Innovative Development of Non-Formal Education in Ukraine: Definition of Soft Skills. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. prats.* Kyiv: Instytut problem vykhovannia NAPN Ukrainy, 25, 22-33.